

Nikodemus en de wedergeboorte

Susanne Hennecke

Wat moeten we ons eigenlijk voorstellen van een nieuw begin? En wat heeft dat met het Koninkrijk van God van doen? En wat zouden we ons bij grote woorden zoals 'een nieuw begin' eigenlijk kunnen voorstellen? Deze vragen vormden het thema van een dienst van PKN-gemeente 'Het Anker' in Zaltbommel. Susanne Hennecke hield er onderstaande overweging onder het motto 'Een mogelijk misverstand: enkele overwegingen over Nikodemus en de wedergeboorte'. De bijbehorende bijbelteksten waren het scheppingsverhaal in Gen. 1 - 2:4a en Joh. 2:23 - 3:13 (zie kader). Waar u dit nummer van De Linker Wang vermoedelijk rond oud en nieuw zult lezen, leek ons een beschouwing over een nieuw begin gepast.

Als ik niet zeker zou weten dat het verhaal over Nikodemus bijna 2000 jaar geleden was opgeschreven, dan zou ik denken dat het ongeveer in onze tijd was bedacht, maar dan opgeschreven in een beetje ouderwetse taal. Wat het verhaal voor mijn gevoel zo eigentijds maakt is de tijdgeest die in dit verhaal onder woorden wordt gebracht.

Nikodemus weet het gewoon niet, moet hij nu wel of niet in Jezus geloven? In tegenstelling tot veel andere vooraanstaande mensen uit zijn omgeving vind hij

wel, dat Jezus niet zo maar iemand was, maar een leraar van Israël, een bijzondere leraar zelfs, want de vele wondertekens die Jezus heeft gedaan hebben hem wel degelijk ervan overtuigd dat hier iets bijzonders aan de hand moest zijn. Maar om nou het hele verhaal zomaar te geloven, dat Jezus het grote en beslissende licht zou zijn dat in de duisternis was gaan schijnen, dit soort verhalen gingen hem een beetje te ver. Zeker in de tijd voor Pesach, waar men zich graag herinnerde aan de grote verhalen over bevrijding of opstanding,

zoals dat later zou gaan heten. Dit soort grote verhalen vindt hij persoonlijk allang niet meer overtuigend.

Goed!

Zijn levensleuze is kortom: Een beetje geloven en een beetje niet. Wat hij als een beetje postmoderne mens belangrijk vindt, is dat hij zich niet bij voorbaat hoeft vast te leggen, en precies daarom wil hij ook zo graag eens vrijblijvend en met alle respect kennis maken met Jezus. Als je hem zou vragen: 'Hoe gaat het met je, Nikodemus?', dan zou het antwoord ongetwijfeld zijn: 'Goed!' Want veel te klagen heeft Nikodemus nu werkelijk niet. Immers, hij is een man van hoog aanzien, een bestuurder in hart en nieren. Zijn religieuze partij is misschien een tikkeltje traditioneel, maar erg bevlogen als het gaat om sociale vraagstukken. Dus ook wat dat betreft: het gaat gewoon goed met Nikodemus.

Misschien zelfs een klein beetje te goed, want Nikodemus heeft het wel erg druk met al zijn verplichtingen, met de vele afspraken en met diverse andere bezigheden. Daarom is het ook geen toeval dat hij nu juist in de nacht naar Jezus toegaat. Dat heeft er weinig of niets mee te maken dat het stiekem moest zijn, maar dat is gewoon omdat hij alleen maar in de avonduren tijd heeft om ook eens over zichzelf na te denken. En dan vraagt hij zich wel eens af, of dit nu echt alles zou zijn. Was er niet nog meer te verwachten dan wat hij nu al lang heeft bereikt en waar hij terecht trots op is? Die vraag wilde hij eens met iemand bespreken. Ja, een gesprek over de hemel of over het koninkrijk van God of zoiets, dat zou hij wel eens interessant vinden. Wat zou Jezus daar nou van denken?

Ware geloof

Het gesprek tussen Jezus en Nikodemus verloopt vervolgens helaas minder voorpoedig dan hij had gedacht. Achteraf bezien is dat misschien niet echt verbaazingwekkend. Want Jezus vertrouwde

Lees verder op pagina 22 »

Gesprek met Nikodemus

2:23 Toen Jezus op Pesach in Jeruzalem was, kwamen veel mensen tot geloof in zijn naam, omdat ze de wondertekens zagen die hij deed. Maar Jezus had geen vertrouwen in hen, omdat hij hen allemaal kende, en niemand hoefde hem iets over de mens te vertellen, want hij wist zelf wat er in een mens omgaat.

3:1 Zo was er een farizeeër, een van de Joodse leiders, met de naam Nikodemus. Hij kwam in de nacht naar Jezus toe. 'Rabbi,' zei hij, 'wij weten dat u een leraar bent die van God gekomen is, want alleen met Gods hulp kan iemand de wondertekens doen die u verricht.' Jezus zei: 'Waarachtig, ik verzeker u: alleen wie opnieuw wordt geboren, kan het koninkrijk van God zien.' 'Hoe kan iemand geboren worden als hij al oud is?' vroeg Nikodemus. 'Hij kan toch niet voor de tweede keer de moederschoot ingaan en weer geboren worden?' Jezus antwoordde: 'Waarachtig, ik verzeker u: niemand kan het koninkrijk van God binnengaan, tenzij hij geboren wordt uit water en geest. Wat geboren is uit een mens is menselijk, en wat geboren is uit de Geest is geestelijk. Wees niet verbaasd dat ik zei dat jullie allemaal opnieuw geboren moeten worden. De wind waait waarheen hij wil; je hoort zijn geluid, maar je weet niet waar hij vandaan komt en waar hij heen gaat. Zo is het ook met iedereen die uit de Geest geboren is.' 'Maar hoe kan dat?' vroeg Nikodemus. 'Begrijpt u dit niet,' zei Jezus, 'terwijl u een leraar van Israël bent? Waarachtig, ik verzeker u: wij spreken over wat we weten en we getuigen van wat we gezien hebben, maar jullie accepteren ons getuigenis niet. Wanneer jullie me niet geloven als ik over aardse dingen spreek, hoe zouden jullie me dan geloven als ik over hemelse dingen spreek? Er is toch nooit iemand opgestegen naar de hemel behalve degene die uit de hemel is neergedaald: de Mensenzoon?

Bron: Nieuwe Vertaling, met dank aan BijbelOnline (www.biblia.net).

Nikodemus van meet af aan niet, of in iedere geval vertrouwde hij zich niet aan de tijdsgeest toe, en Nikodemus is weliswaar welwillend, maar hij snapt met de beste wil van de wereld niet wat Jezus nu eigenlijk bedoelt. Behalve dat het over de wedergeboorte gaat.

Juist over de wedergeboorte! Jezus kiest bepaald geen gemakkelijk thema voor het gesprek. Het thema wedergeboorte vraagt zeker om meer moeilijkheden dan andere thema's dat zouden doen. Want het thema wedergeboorte is beslist niet onbeladen. Veel mensen associëren hierbij toch dat het om een soort bekering zou gaan. Om een grootse en dramatische gebeurtenis, waardoor je leven in één klap helemaal verandert, sterker nog, waardoor je er ineens van verzekerd kunt zijn dat je het ware geloof bezit. Of juist niet. Van dit soort verhalen moest Nikodemus zeker niets hebben. En met dit soort verhalen valt Jezus hem naar mijn gevoel gelukkig ook niet lastig, ook al hebben diverse christenen na hem dat misschien weer anders gezien.

Van boven geboren

Nee, het moeilijke punt in het gesprek gaat over de vraag wat je je onder een wedergeboorte precies moet voorstellen. En op dit punt verschilt Nikodemus toch hemelsbreed van mening met Jezus.

Waar Jezus het woord wedergeboorte gebruikt – opnieuw geboren worden, zegt hij – daar hoort Nikodemus zoiets als 'nog een keer' geboren worden. Die manier van horen suggereert dat het om een letterlijke tweede geboorte zou gaan. Of minder letterlijk om een soort herhaling van je leven, bijvoorbeeld om zoiets als reïncarnatie. Of om een soort hemelse verdubbeling van je aardse leven, wat je vroeger het eeuwige leven noemde. Dat kan toch helemaal niet, vindt Nikodemus, en tot zover is hij het welbeschouwd ook met Jezus eens.

Maar wat Jezus dan wel bedoelt met wedergeboorte, dat gaat zijn pet een beetje te boven:

Wat Jezus bedoelt met wedergeboorte, met opnieuw geboren worden, dat is 'van boven' geboren worden, vanuit de hemel geboren worden. Het misverstand is mogelijk omdat je het Griekse woord op twee manieren kunt uitleggen: ten eerste in de zin van nog een keer, en ten tweede in de zin van een nieuw begin vanuit de hemel, een gebeurtenis van boven.

Van boven geboren worden! Ik kan me goed voorstellen dat Nikodemus die betekenis van het woord liever niet wilde horen. Want van boven uit de hemel, dat klinkt veel te autoritair, veel te passief, alsof het alleen maar over God zou gaan en niet over de mens. En erger nog: het klinkt precies zo alsof er ergens boven Nederland een hemel zou zijn waaruit

JOAN III.
 Messias foleus, Nicodemus, attende docenti,
 Sol animi noctem dissipat ille tui.
 E facere debes Paraclito, et fonte renatis,
 Qui novus lux est homo, Filius ille Dei est.
 Spitz, auf die Wort des Christ, du Lehrer-Sant, die Chren:
 Die Sonn zerstreut der hier des Lichtes Dunkel Nacht.
 Wirt du nicht, so durch sich als Wasser, neu-gebohren
 So wirt du nicht mehr zu Gottes Kind gemacht.

Nikodemus en Jezus in gesprek. Uit "Historiae celeberrimos Veteris Testamenti Iconibus representatae" (1712), Caspar Luiken (1672-1708). Courtesy of the Digital Image Archive, Pitts Theology Library, Candler School of Theology, Emory University.

God nog niet was verdwenen. Alle spreken over boven komt van beneden, zou iemand als Nikodemus met de woorden van Harry Kuitert wel eens tegen Jezus kunnen roepen.

Nee, Nikodemus kon met de beste wil van de wereld geen begrip opbrengen voor Jezus. Daarvoor was hij veel te eigenwijs.

Later wordt in het evangelie van Johannes verteld dat Nikodemus Jezus een keer heeft verdedigd, en nog verderop dat hij ervoor zorgt dat Jezus een fatsoenlijke begrafenis krijgt. Over een bekering wordt dus niets verteld. Toch moet er iets gebeurd zijn, want Nikodemus neemt het tenslotte wel voor Jezus op, ondanks hun verschil van mening. Misschien dat de uitleg van Jezus hem op gegeven moment toch geraakt heeft, op zijn eigen manier, nadat hij daar een tijdje over nagedacht had.

Zoals een kind

Die aardse termen van Jezus, die vond hij achteraf gezien bijvoorbeeld best interes-

sant. Geboren worden uit water en geest! Dat deed hem persoonlijk herinneren aan het scheppingsverhaal, ook een soort verhaal over een nieuw begin. In dat verhaal horen hemel en aarde helemaal bij elkaar, en daartussen als een soort verbinding de geest van God, die over de wateren zweeft, en de mens als een wezen dat onder de hemel leeft, maar met beide benen vast op de grond. En die Geest waait waarheen hij wil, zei Jezus. Geen eenrichtingsverkeer van boven naar beneden, geen wegwijs waarmee je maar één kant op kunt, maar juist heel veel verschillende mogelijkheden om naar de toekomst te kijken, heel veel verschillende kanten die je kunt opgaan, als je er maar mee begint om naar de hemel uit te kijken. Net als een kind, dat na lange tijd in de buik van de moeder eindelijk geboren wordt, eindelijk de hemel ziet, zich nog op de meest uiteenlopende manier kan ontwikkelen, de meest prachtige dingen in de wereld kan ontdekken. Zoiets zou Jezus bedoeld kunnen hebben met de wedergeboorte, dacht Nikodemus toen hij in de avonduren weer een keer bezig was om over zich zelf na te denken, dit keer in vrede met zichzelf.

Goed

Want met het koninkrijk van God en met de hemel, dat hij ondertussen wel een beetje heeft begrepen. Stiekem geloofde hij er zelfs een beetje in, maar dat zou hij nooit zo hardop zeggen. Misschien dat Nikodemus ongeveer het volgende geloofde: Het koninkrijk van God, dat zal altijd iets blijven om naar uit te kijken, op je eigen manier. En soms licht het dan vanuit elders op in het hier en nu, op geheel aardse wijze, onder het eten, als je geniet van mooie kunst of muziek, of van een mooi mens, als iemand het onverwacht voor je opneemt of jij dat doet voor die ander, en vooral als je een keer de tijd neemt om een hele dag juist helemaal niets te doen, niets – behalve dan om op deze aarde rond te lopen en te voelen dat het goed is, zoals in het begin.

Dr. Susanne Hennecke studeerde theologie en politieke wetenschappen aan de Universiteit van Amsterdam. Nu werkt zij als universitair docent voor geschiedenis en gedachte van het Christendom (godsdienstfilosofie en ethiek) aan het departement voor Godgeleerdheid van de Universiteit van Utrecht. Daarnaast trekt ze door het land als gastvoorganger van diverse protestante gemeentes.